

A.P. Tsjechov

De
kersen
boom
gaard

Uit het Russisch vertaald door G.C. Zilverschoon

PAPIEREN TIJGER

Inhoud

Verantwoording 7

Inleiding 9

    Een geschiedenis van het ontstaan 9

    Over vertalen 16

    Over de aard van het stuk 20

    Over personages en rolbezetting 25

    Over decors en attributen 33

    Over aanspreekvormen 35

    Een chronologie 36

De kersenboomgaard 41

Bronnenmateriaal 171

Verantwoording

Het toneelstuk *De kersenboomgaard* is te beschouwen als een typisch Tsjechov-verhaal. De schrijver vertelt over het leven van alle dag. Zoals gebruikelijk begint het verhaal zomaar ergens en het eindigt ook zomaar ergens. In die zin is het stuk ‘universeel’ van karakter omdat het mensen beschrijft die voorbijgaan in de tijd. Niet meer en niet minder. Tsjechov is immers voor alles een getuige van zijn tijd. Hij beschrijft hier het leven van een aantal mensen in Rusland in de tweede helft van de 19e eeuw. De schrijver gebruikt daarbij in dit – zijn laatste – meesterwerk geen woord te veel of te weinig.

Hoewel de verhaallijn betrekkelijk eenvoudig is, is *De kersenboomgaard* diepgaand en complex, niet in het minst door wat ik aanduid met Tsjechovs ‘subtekst’: alles dat de auteur aandraagt buiten de tekst van het stuk. Zonder naast de gesproken tekst ook rekening te houden met Tsjechovs persoonlijke situatie en zijn relaties, en zonder een behoorlijke kennis van het Russisch theater en zijn speeltradities aan het eind van de 19e eeuw, en kennis van de geschiedenis van Rusland, is *De kersenboomgaard* onbegrijpelijk.

Heel begrijpelijk wordt dan wel, dat dit stuk van Tsjechov zich nauwelijks leent voor ‘modernisatie’. Desondanks overkwam *De kersenboomgaard* in de loop van de tijd de naturalistische benaderingswijze, de poëtische, de groteske en combinaties van dit alles. En niet te vergeten de absurdistische aanpak. Volgens kenners van literaire stromingen behoort Tsjechov met zijn *De kersenboomgaard* tot de richting van het ‘psychologisch realisme’. Tsjechov zelf zag niet zoveel in dit soort exercities. Een criticus deelde Tsjechovs werk eens in drie perioden in. Antons commentaar in een brief: ‘Jij en ik wisten het niet, maar ik zit op het ogenblik in mijn derde periode. Eerst waren er helemaal geen periodes, en nu zijn er plotseling drie’.

Bij het schrijven van *De kersenboomgaard* was het in 1897 opgerichte Moskou Kunst Theater (MKT) Tsjechovs richtpunt. De artistieke leiding van MKT streefde naar vernieuwing van de heersende theaterpraktijk. Theater is kunst, en niet alleen maar entertainment. Geen sterren op het toneel maar acteurs. De regisseur, Stanislavski, introduceerde een succesvolle manier

van spelen. Ook het publiek werden regels opgelegd. Omdat Tsjechov zich evenmin aan de bestaande toneelconventies hield, pasten zijn stukken wonderwel bij het innovatieve MKT. Met als beginpunt het grote succes van de heropvoering van *De meeuw*, maakte het MKT Tsjechov beroemd als toneelschrijver en maakten Tsjechovs stukken de vernieuwing van het toneel door Stanislavski en Nemirovitsj-Dantsjenko mogelijk. Tsjechov schreef *De kersenboomgaard* met de acteurs van MKT voor ogen. Hij schreef het stuk ‘op het lijf’ van de troep. Toch geeft de uitvoering van zijn zwanenzang hem minder voldoening dan hij gedacht had. Stanislavski regisseert realistisch in het kwadraat terwijl Tsjechov symbolisch toneel schrijft, zonder overigens abstract te worden.

Om een begin te maken met een poging om de complexiteit en de diepgang van *De kersenboomgaard* te doorgronden, is allereerst nodig het stuk heel grondig te lezen. Tsjechov gaat er vanuit dat niet alleen de regisseur maar ook de acteurs aan ‘close reading’ doen. En voor een vertaler is het ‘naar de tekst kijken met een vergrootglas’ een conditio sine qua non.

Van *De kersenboomgaard* zijn al talloze vertalingen verschenen, dikwijls voorzien van inleidingen en commentaar. In de mij bekende vertalingen in het Nederlands is het begeleidend commentaar minimaal. Er zijn duizenden publicaties beschikbaar die het stuk betreffen. Omdat ik bij een eerste lezing van wat toen nog *De kersentuin* heette maar heel weinig begreep¹ en het bijwonen van een uitvoering weinig toevoegde aan mijn begrip, besloot ik mij ‘woord voor woord’ te verdiepen in de laatste tekst van Tsjechov, zoals ik dat eerder had gedaan met diens eerstelingen. Het resulteerde in dit boek, dat wat mij betreft ‘niet-af’ is, omdat het herlezen van *De kersenboomgaard* mij – en met mij ongetwijfeld vele lezers – steeds weer nieuwe verrassingen biedt.

1 Ook Tsjechov begreep naar zijn zeggen bij het lezen van een toneelstuk er meestal weinig van!

De kersenboomgaard

Komedie in vier bedrijven
door Anton P. Tsjechov

Personages

RANÉVSKAJA, LJOEBÓV ANDRÉJEVNA, (Ljoéba),¹⁰⁴ grondbezitster
ANJA, (Anetsjka) haar dochter, 17 jaar
VÁRJA (Várvara Micháilovna), haar pleegdochter, 24 jaar
GÁJEV, LEONÍD ANDRÉJEVITSJ, (Ljónja), de broer van Ranévszkaja
LOPÁCHIN, JERMOLÁJ ALEKSÉJEVITSJ, een koopman
TROFÍMOV, PJOTR SERGÉJEVITSJ, (Pétja) een universiteitsstudent
SIMEÓNOV-PÍSJTSJK, BORÍS BORÍSOVITSJ, een grondbezitter
CHARLÓTTA IVÁNOVNA, de gouvernante
JEPICHÓDOV, SEMJÓN PANTELÉJEVITSJ, de boekhouder
DOENJÁSJA, (Avdotja Fjódorovna), een kamermeisje
FIRS (Firs Nikolájevitsj), een lakei, 87 jaar
JÁSJA, een jonge lakei
EEN VOORBIJGANGER
EEN STATIONSCHIEF
EEN POSTBEAMBTE
GASTEN, BEDIENDEN¹⁰⁵

Ter verduidelijking een kernachtig overzicht van tijd en plaats van handeling

Bedrijf I

- ruwweg tussen 02.00 u – 04.00 u
- op een koude meimorgen
- in ‘de kinderkamer’

Bedrijf II

- vlak voor zonsondergang
- op een warme juniavond

104 De vertaler heeft de tussen haakjes staande benamingen, die ook voorkomen in de tekst, omwille van de duidelijkheid toegevoegd.

De namen van de personages zijn van een klemtoonteken voorzien. In beschouwende tekst (de voorgaande hoofdstukken) is het ongebruikelijk persoonsnamen te voorzien van uitspraakaccenten. In een vertaalde toneeltekst kan echter een juiste beklemtoning van namen van de personages niet ontbreken, daar het gesproken tekst betreft.

De handeling vindt plaats op het landgoed van L. A. Ranévszkaja.

105 Ook een (naamloos) hondje betreedt – aan een leiband – het toneel.

- buiten, aan de rand van de kersenboomgaard die door een rij populieren aan het zicht wordt onttrokken

Bedrijf III

- op de avond van 22 augustus
- in de woonkamer, die grenst aan de balzaal en de deels zichtbare hal
- met dans en muziek

Bedrijf IV

- begin oktober
- op een heldere koude dag, 's middags
- in 'de (nauwelijks meer gemeubileerde) kinderkamer'

Eerste bedrijf¹⁰⁶

- Een kamer die nog steeds de kinderkamer wordt genoemd. Een van de deuren geeft toegang tot de kamer van Anja. De ochtend gloort, spoedig zal de zon opkomen. Het is al mei, de kersbomen bloeien, maar in de boomgaard is het koud, ochtendvorst. De vensters in de kamer zijn gesloten.

- Doenjásja en Lopáchin komen binnen; zij met een kaars en hij met een boek in de hand.

LOPÁCHIN   De trein is aangekomen. God zij dank! Hoe laat is het?

DOENJÁSJA   Tegen tweeën.

- Zij dooft de kaars.

Het is al licht.

LOPÁCHIN   Hoeveel is die trein eigenlijk te laat? Minstens een uur of twee.

- Hij geeuwt en rekt zich uit.

Ik ben me ook een mooie! Wat sla ik een figuur! Kom ik expres hierheen om ze van de trein te halen, en ik ver-slaap me.... Zittend in slaap gevallen. Vervelend... Had jij me maar wakker gemaakt.

DOENJÁSJA   Ik dacht dat u weg was.

- Zij luistert.

Daar komen ze al, geloof ik.

106 Tsjechovs regieaanwijzingen in cursief. De 'sprekers' in kapitalen.

LOPÁCHIN

- *Luistert.*

Nee... Ze moeten nog om de bagage en zo...

- *Pauze.*¹⁰⁷

Ljoebóv Andréjevna woonde vijf jaar in het buitenland en ik weet niet hoe ze nu zal zijn... Het is een goed mens. Een gemakkelijk en gewoon mens. Ik herinner me, dat toen ik een jochie van een jaar of vijftien was, mijn vader zaliger – die toen hier in het dorp een winkel-tje had – mij met z'n vuist op m'n gezicht sloeg en het bloed uit m'n neus liep... Om de een of andere reden waren we op het erf geraakt en hij was bezopen. Wat ik me nu herinner is dat Ljoebóv Andréjevna nog zo'n jong slank meisje was en me meenam naar een klein wasbekken aan de muur hier in deze zelfde kinderkamer. 'Niet huilen boertje, zegt ze, voor je trouwt is het over...'

- *Pauze.*

Boertje... 't Is waar, m'n vader was een boer en ik draag een wit vest en gele schoenen. Net een varkenssnuut in een broodjeskraam... Ik ben dan wel rijk, heb veel geld, maar als ik nadenk en het door heb, dan is een boer toch een boer...

- *Hij bladert in het boek.*

Ik las dit boek hier en ik begreep er niets van. Ik zat te lezen en viel in slaap.

107 De eerste van meer dan dertig pauzes in het verloop van het stuk. Tsjechov beoogt hierdoor niet traagheid in te brengen, maar juist verwachtingsvolle aandacht bij de toeschouwer op te wekken.

Hingley laat in zijn vertaling de drie puntjes steeds weg en doet daardoor een essentieel element uit het stuk verdwijnen.

- *Pauze.*

DOENJÁSJA   Maar de honden hebben de hele nacht niet geslapen. Ze voelen dat de bazen komen.

LOPÁCHIN   Doenjásja, je bent zo...

DOENJÁSJA   Mijn handen trillen. Ik ga flauwvallen.

LOPÁCHIN   Jij bent wel heel erg gevoelig Doenjásja. En je kleedt je als een dochter van een landheer en je kapsel zit net zo.¹⁰⁸
Dat kan niet. Je moet weten wie je bent.

- *Jepichódov komt de kamer in met een boeket bloemen. Hij draagt een colbertje en heeft glanzend gepoetste laarzen aan, die erg luid kraken. Bij het binnenkomen, laat hij het boeket vallen.*

JEPICHÓDOV

- *Raapt het boeket op.*

Kijk hier, van de tuinman. Voor in de eetkamer, zegt-ie.

- *Geeft het boeket aan Doenjásja.*

LOPÁCHIN   En breng voor mij kwas¹⁰⁹ mee.

DOENJÁSJA   Jawel meneer.

- *Gaat af.*

JEPICHÓDOV   Er is nu ochtendvorst en het vriest drie graden,¹¹⁰ maar

108 Doenjasja heeft zich opgedirkt ter gelegenheid van de thuiskomst van haar mevrouw.

109 Zure verfrissende drank op basis van roggemeel.

110 -3°. Betreft de destijds gebruikelijke schaal van Réaumur en komt overeen met een kleine -4° Celsius. Aan het begin van het vierde bedrijf zal het even koud blijken te zijn als aan het begin van het eerste: er is niets veranderd.

de kersbomen bloeien allemaal. Ons klimaat kan ik niet waarderen.

- *Zucht.*

Ik kan het niet. Ons klimaat kan niet precies op tijd gunstig zijn. En staat u mij toe, Jermoláj Alekséjitsj, hier aan u toe te voegen dat ik voorgisteren laarzen heb gekocht, die, ik bezweer het u, zó kraken dat het niet te doen is. Met wat zal ik ze insmeren?

LOPÁCHIN   Laat me met rust. Je hangt me de keel uit.

JEPICHÓDOV   Elke dag overkomt mij de een of andere tegenslag. Maar ik mopper niet, ik ben eraan gewend en glimlach er zelfs om.

- *Doenjásja komt binnen en geeft Lopáchin de kwas.*

Ik ga.

- *Stuit op een stoel die omvalt.*

Kijk hier...

- *Alsof hij triomfeerde.*

Nu ziet u, vergeef me de uitdrukking tussen twee haakjes, wat voor een toestand... Het is toch gewoonweg opmerkelijk!

- *Gaat af.*¹¹¹

DOENJÁSJA   Ik moet u iets opbiechten, Jermoláj Alekséjitsj. Jepichódov heeft mij een aanzoek gedaan.

111 Het taalgebruik van Jepichodov is pseudo-ontwikkeld en hij spreekt nogal eens lachwekkend grammaticaal onjuist.

LOPÁCHIN Ah!

DOENJÁSJA Ik weet niet zo hoe... Hij is een volgzame man, maar af en toe ook begint hij te praten, en begrijp je er niks van. Het is wel mooi en vol gevoel, alleen niet te begrijpen. Hoe dan ook, ik mag hem wel. Hij houdt waanzinnig veel van mij. De man is een pechvogel, elke dag is er iets. Wij plagen hem dan ook met: Tweeëntwintig tegenslagen...¹¹²

LOPÁCHIN

- *Luistert.*

't Lijkt erop dat ze er zijn...

DOENJÁSJA Ze zijn er! Wat ik toch heb... ik ben helemaal koud geworden.

LOPÁCHIN Ze zijn er, inderdaad. Laten we ze gaan begroeten. Zou ze mij nog kennen? We hebben elkaar in geen vijf jaar gezien.

DOENJÁSJA

- *Opgewonden.*

Ik ga zo meteen flauwvallen... Ach, ik ga flauwvallen!

- *Men hoort hoe voor het huis twee rijtuigen voorrijden. Lopáchin en Doenjásja snel af. Het toneel is leeg. In de aangrenzende kamers wordt lawaai gemaakt. Firs, die Ljoebóv Andréjevna van het station heeft gehaald, gaat, gesteund door een stok, gehaast over het toneel. Hij draagt een ouderwetse livrei en een hoge hoed; praat wat in zichzelf, maar er is geen enkel woord van te verstaan. Het lawaai achter het toneel neemt toe. Een stem: 'Laten we toch hierlangs gaan...' Ljoebóv Andréjevna, Anja en Charlótta Ivánovna met een hondje aan de lijn dragen reiskleding. Várja in een*

112 Iemand wie alles tegenloopt wordt wel aangeduid met 'drie-en-dertig-tegenslagen'. Jepochodov wordt blijkbaar niet voor vol aangezien.